

*Бичков І. Г.,**кандидат юридичних наук, суддя**Ковпаківського районного суду*ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-2459-5371>

ПРОФЕСІЙНО-ПРАВОВА СВІДОМІСТЬ СУДДІВ У ЇЇ ІСТОРИЧНОМУ РОЗВИТКУ ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ

Анотація. В статті досліджуються питання історико-правового становлення такого поняття як професійна правосвідомість суддів та її особливостей в різних державних утвореннях, в тому числі і на теренах України. Професійна правосвідомість суддів є доволі складним і неоднозначним теоретико-прикладним поняттям правового, філософського, психологічного, культурологічного, виховного, логічного характеру, основи якого в усіх суддів закладаються ще за часів їх юності за рахунок суспільної правосвідомості, яка формується на основі звичаїв повсякденного поведінкового спрямування та усних оціночних суджень суб'єктів суспільних правовідносин. Такі оціночні судження завжди спрямовуються не до змісту конкретних норм права, а до принципів природного права: справедливості, чесності, неупередженості, непідкупності, добросовісності, відповідальності тощо, які сьогодні на фоні занадто низького рівня довіри суспільства до правосуддя стають надзвичайно ціннісними категоріями, які потребують посиленого привнесення їх в різнопредметне правосуддя.

Сьогодні суспільство раз по раз спостерігає за деформацією професійної правосвідомості суддів, які «застрягли в корупції», порушенні суспільних обов'язків по декларуванню доходів, порушенні моральності під час керування транспортними засобами, ухиленню від податків, набутті необґрунтованих активів. Всі ці негаразди, набуваючи своєї публічності, підривають довіру суспільства до суддів і державного правосуддя, оскільки суспільство виходить із тієї логіки, що нечесність суддів в суспільному і професійному житті породжує і нечесність правосуддя. Таким чином, професійна правосвідомість суддів – це перш за все сумлінне, чесне і професійне ставлення суддів до кожного прийнятого ними рішення, незалежно від його складності, суб'єктної чи суспільної цінності. В той же час особисте життя судді повинно бути наповнене моральністю як перед самим собою, так і суспільством та державою.

Ключові слова: суспільна правосвідомість, професійна правосвідомість суддів, природне право, філософія, психологія, культурологія професійної правосвідомості суддів, довіра до правосуддя, професійно-правова свідомість, правосуддя, правозастосування.

Постановка проблеми. Дослідження питань професійної правосвідомості суддів у сфері сьогоденного правосуддя є нагальною суспільно-науковою проблемою, яка на фоні стрімкого розвитку суспільних відносин потребує теоретико-прикладного дослідження та розуміння того процесуально-правового механізму, на основі якого судді, діючи від імені держави та іменем держави, урегульовують надзвичайно велику кількість різнопредметних спорів, привносячи в життя

суспільства правову визначеність та правовий спокій. Саме з цих підстав суспільство вимагає від суддів чесності, законності та обґрунтованої справедливості судових рішень, постанов та вироків, виступаючи проти деформованої професійної правосвідомості суддів. Саме в цій частині важливим є той факт, що в історично-правовому минулому різні суспільні формації боролися з проявами деформації у сфері професійно-правової свідомості суддів і сьогодні така боротьба продовжується, набуваючи все більшої суспільної ваги.

Метою дослідження є розкриття комплексної суті науково-прикладного поняття професійної правосвідомості суддів з точки зору історично-правового розвитку правосуддя.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи процес становлення та розвитку суспільних відносин від звичаєвого управління первісним суспільством до формування перших державних утворень з уже письмовим закріпленням звичаїв, які тепер набули статусу законів з подальшою зміною суспільних формацій, в яких право уже сприймалося як усвідомлена нематеріалізована цінність.

Починаючи з XII ст. право в європейських державах стає джерелом авторитарної влади, яка не маючи законотворчого досвіду «починає реалізовувати ідею римського права про державу, засновану на писаному розумінні права та його практики» [1, с. 31]. Цей період в історії права називають періодом «рецепції римського права» [2, с. 74]. Така практика була поширена на початку становлення феодалізму в Європі, яка поступово формувала законотворчу культуру як із своїми позитивними, так і негативними наслідками, які у свою чергу привносилися у правозастосовчу сферу тодішнього правосуддя. Це, безумовно, заклало основи правосприйняття (розуміння права) як світськими, так і церковними судами, що у свою чергу мало вплив на суспільну правосвідомість. Таким чином, уже в XIV–XVII століттях право поступово починає набувати статусу об'єкта правової охорони, за порушення якого наступала не саморозправа, а правова відповідальність із своїм правовим режимом, процесом судового розгляду та виконанням судових рішень. Таким чином, право даного періоду стає основою державної влади, «цементуючи» її економічну, політичну та правову основу. Це, безумовно, мало вплив на правосуддя з точки зору правозастосовчої практики.

В той же час, розвиток науки, мистецтва, нових технологій виробництва у своїй сукупності давав можливість Європі до подальшого розвитку суспільних відносин, які у свою чергу сприяли обмеженню авторитаризму, що заклало основи демократії. Правосвідомість в той час починає пов'язуватись із принципом особистої честі особи, і хоча за словами Бертрана Рассела «наслідки її були нерідко абсурдними, а часом і тра-

гічними, але вона мала за собою і серйозні заслуги... Якщо ж звільнити поняття честі від аристократичної пихи та схильності до насильства, то в ньому залишиться дещо таке, що допомагає людині зберегти порядність і поширювати принцип взаємної довіри в суспільних відносинах» [3, с. 42–43]. Таким чином, в суспільстві поступово формується поняття суспільної правосвідомості, яка у свою чергу починає впливати як на професійно-правову свідомість суддів, так і поняття професійної їх відповідальності, що з одного боку має вигляд суспільного осуду, а з іншого наявність кримінальної відповідальності. Це вже був вплив не просто суспільства, держави чи церкви на справедливість суспільних відносин і їх урегулювання на рівні суддів різного інстанційного рівня; це був новий підхід до оцінки як права, так і правосуддя, які у свою чергу починають впливати на суспільну думку, а відповідно і на рівень суспільної поведінки, який починає усвідомлюватись у суспільстві.

В той же час, у сфері теорії держави і права суспільні правовідносини як природні об'єкти та їх учасники як суб'єкти таких правовідносин починають сприйматися у їх взаємозв'язку, що дало можливість до усвідомлення того, що вони є єдиним суспільно-правовим продуктом певної суспільно-правової реальності. Це привнесло в теорію права нове його розуміння як природної основи, якою управляється суспільство і водночас регулюються суб'єктивні права людини. Французькі, англійські, німецькі ідеї про державу і право дали можливість до розуміння природи їх взаємозалежностей, розвитку моральної духовності права. Таке сприйняття права в суспільному середовищі починає впливати не лише на суспільну правосвідомість, але і на професійно-правову свідомість суддів, які на рівні підсвідомості сприймали ідеї розподілу влад Шарль-Луї Монтеск'є (1689–1755), а також економічну теорію А. Сміта (1723–1790), Д. Локка (1632–1704), теологічну теорію Фоми Аквінського (1225–1274), філософію Рудольфа фон Герінга (1818–1892), Георга-Вільгельма Фрідріха Гегеля (1770–1831) як об'єктивно-природної закономірності. На цьому фоні середньовічна теорія держави і права починає характеризуватись посиленням релігійних устоїв та їх злиття з державою. Віра стає внутрішньою системою суспільних цінностей.

XVIII і друга половина XIX ст. характеризуються формуванням буржуазного права як в Європі, так і на землях України, які частково відносилися до різних імперій: російської, польської, австро-угорської. Ідеї французької революції, за якими «всі люди рівні як і абсолютно вільні особистості; рівні в їх однаковому праві на приватну власність» [4, с. 118] знайшли своє відображення в роботі Г. Гегеля «Філософія права» (1820).

Питання рівності в першу чергу спрямовувалося як у сферу природних прав людини, так і у сферу судового захисту її майнових прав. Такі ідеї знайшли своє відображення і у книзі шостий «Зводу законів цивільних», куди входив і розділ «Про судочинство», що діяв на території Східної України, в якому і закріплювався перелік спорів по захисту прав власності [5, с. 142]. В той же час, за Цивільним кодексом Східної Галиції (1797 р.) визначалось, що «суддя ні для кого не може створювати нових прав: він повинен захищати права положеної окремої особи, вирішуючи сумнівні та протиріччя» (ст. 162 ЦК СГ) [6].

Таким чином, професійно-правова свідомість суддів не виникла нізвідки. Її основи закладалися законодавчими приписами (нормами), філософськими ідеями, судовою практикою, яка формувалася судами різних держав в судових засіданнях. Це озна-

чає, що поняття і змістовна суть професійно-правової свідомості суддів не є чимось виокремленим, що притаманно лише правосуддю тієї чи іншої держави. Навпаки поняття професійно-правової свідомості суддів формувалося тисячоліттями. В кожній державі рівень такої професійної правосвідомості сприймався, виходячи із рівня її політичної, економічної та правової складової, розвитку демократії, культури, освіти, добробуту та моралі, а відтак всі ці поняття у своїй сукупній комплексності впливали не лише на зміст права, законотворчу культуру, а і процесуальний зміст судових засідань та правозастосовчу практику, а з ними і на професійну правосвідомість суддів, в основі якої лежали не лише професійні якості суддів, а і природне право з його принципами чесності, справедливості, неупередженості та непідкупності. Оскільки приватна власність стала по суті базисом суспільних відносин, то як держава, так і право, а з ними і правосуддя, не могли ігнорувати наявність постійно виникаючих спорів. Вказаний розвиток подій, в тому числі і у сфері різноформатного обороту приватної власності в суспільстві, потребував справедливого судового розгляду і урегулювання таких спорів на основі права. Такий суспільний договір між державою та суспільством сприяв поступовому накопиченню капіталів та засобів виробництва, що давало можливість окремим його членам через корупційні схеми впливати не лише на управління державою у сфері економічного її розвитку, а і на правосуддя, деформуючи в такий спосіб професійну правосвідомість як управлінців, так і суддів. Така проблема мала місце не лише в епоху рабовласництва чи феодалізму. Вона стала характерною як для капіталістичної Європи, так і для країн «нового світу». Корупція «роз'їдала» природні устої правосуддя, державного та муніципального управління, втягуючи у свій оборот все нові і нові капітали.

Суспільство, усвідомлюючи загрозу стабільності суспільних правовідносин, починає формувати нові підходи до механізму правосуддя, які б убезпечили справедливість, чесність, неупередженість, а відтак не залежали б від волі окремо взятого судді. Таку ідею вперше було втілено в Англії в XII ст. за рахунок створення суду присяжних засідателів. І хоча спочатку призначення даного суду було спрямовано на захист особи від свавілля королівської влади, і в цьому ракурсі він відіграв суттєву роль в питаннях незалежності правосуддя, даний інститут закріпився і в «новому світі», де судочинство зіштовхнулось із низьким рівнем правосвідомості суддів. Саме з цих підстав в США у 1791 році було запроваджено суд присяжних із закріпленням його устоїв в Біллі про права, який став частиною американської Конституції, реалізувавши в такий спосіб практичне залучення суспільства до правосуддя. Безумовно, це знизило з одного боку корупційну складову в правосудді, а з іншого – підвищило довіру суспільства до судочинства, що потягло за собою підвищення професійно-правової свідомості суддів. Цей досвід показав свою життєздатність, оскільки він змінював правозастосовчу практику, обмежуючи виключний вплив суддів на процес прийняття рішень. Таку практику швидко було поширено і в Європі.

Не дивлячись на це, суд присяжних сприймався неоднозначно від «суду суспільної совісті» до «суду вулиці», від «суду правового та милостивого» до «суду натовпу» [7, с. 351]. Це був певний спротив суддів від впливу суспільства на правосуддя та його безпосереднього контролю за процесом доказування не з точки зору зовнішнього спостерігача, а безпосередньо

з середини самого судового процесу, учасниками якого тепер були представники суспільства. Звісно, такі процеси викликали довіру суспільства до правосуддя і його судових рішень, впливаючи при цьому на правосвідомість суддів, оскільки більшість таких рішень в подальшому набували статусу прецедентних, що слугувало правовим маркером для всієї судової системи.

В цьому зв'язку Георг Вільгельм Фрідріх Гегель у своїй роботі «Філософія права» (1820 р.) зазначав: «Судовій владі необхідні два види легітимності: а) загальна довіра до неї всіх громадян суспільства; б) індивідуальна довіра до суддів». Це вказує на те, що Г. Гегель ставив суди присяжних і довіру до них вище за «суто юридичні суди» [8, с. 263–264].

Не дивлячись на те, що в суді присяжних правозастосування норм права і залишилось за судом, але результат такого правозастосування залежав повністю від присяжних, які формували його на основі життєвої правди, звичаїв людського життя та понять справедливості. Це було, є і буде в подальшому важливим фактором для формування правосвідомості населення по відношенню до права, поважного ставлення до професії юриста та судової системи в цілому. Саме суспільна правосвідомість населення з точки зору довіри його до правосуддя, окремих судів і суддів починає «тиснути» на професійно-правову свідомість суддів. Таким чином, теорія права виходить з того, що маркером оцінки права з точки зору його різноманітного законодавства є суспільно-групова та суспільно-індивідуальна правосвідомість населення, яка ґрунтується на суспільно-свідомісному сприйнятті права, як суспільної цінності, оскільки саме право регулює повсякденне життя людей з точки зору вступу їх у різноманітні правовідносини.

В той же час суспільство формує своє природне уявлення і розуміння чесності та справедливості правосуддя, в основі якого лежить добро, змістом якого є те благо, яке захищається судом на основі права. Таким чином, суспільна правосвідомість безумовно має вплив на професійну правосвідомість суддів. І хоча такий вплив не носить визначального характеру, бо судді діють виключно в рамках закону і підкоряються лише закону, але первинно саме суспільна правосвідомість мала вплив на формування особистісних правил суспільної поведінки кожного судді, визначаючи на їх основі певні межі, гарантії внутрішньої правосвідомості, які визначають критерії справедливості, неупередженості, чесності, понять правосвідомості та верховенства права.

Безумовно, професійно-правова свідомість суддів ґрунтується на природній чесності суддів, їх вихованості, справедливості, професійних знаннях як професійних цінностях, психологічній урівноваженості та стійкості, що впливає на культуру правосуддя, логіку сприйняття доказової інформації, формуючи в такий спосіб «цілісний психолого-правий процес, в якому відображаються предмети і явища об'єктивної реальності. Вся інформація, отримана в такий спосіб синтезується судом із наявним професійним та життєвим його досвідом, формуючи в такий спосіб єдине уявлення про події чи окремі дії особи, її поведінку або окремі документи чи річ, які мають відношення до предмету спору» [9, с. 159]. Разом з тим, професійна правосвідомість суддів не виникає спонтанно. Вона формується в першу чергу за рахунок дослідження та оцінки змісту засобів доказування, який розкривається в ході кожного судового засідання. Судове засідання у свою чергу регулюється єдиними універсально-про-

цесуальними правилами, які мають місце в кожному виді правосуддя, незалежно від державної їх приналежності. Саме на цій основі формується внутрішнє переконання судді, оскільки саме таке переконання може мати місце лише тоді, коли суд «досліджуючи безпосередньо кожен доказ, свідомістю крокує від однієї ймовірності до іншої, накопичуючи в такий спосіб інформаційний матеріал, який дає можливість з більшою чи меншою ймовірністю говорити про наявність того чи іншого юридично значимого факту» [9, с. 165].

В той же час, «в правосудді право взагалі, і кожна його норма зокрема, розглядаються як законодавцем, так і правозастосувачем як еталон справедливості і розумності». Разом з тим, «гарантом справедливості в правосудді завжди виступає суд» [10, с. 50–52].

Отже, для правосуддя важливим є не лише зміст закону чи його правозастосовча практика, а і зміст засобів доказування та їх внутрішньо-свідомісна оцінка суддею, яка потім починає своє співвідношення до конкретної норми матеріального права. Такий механізм процесуального правозастосування поєднує в собі професійно-правову свідомість суддів з точки зору доказового процесу з одного боку та правозастосування норм матеріального права – з іншого, що і формує поняття справедливості правосуддя. У свою чергу це має вплив на суспільну правосвідомість, як колективного споживача кінцевого результату правозастосування та правосуддя в цілому.

Таким чином, правосуддя являє собою таку комплексну, процесуально-правову систему, феномен якої з одного боку спрямований на захист порушеного, невизнаного чи оспорюваного права, свободи чи законного інтересу особи, ґрунтуючись на процесі дослідження змісту засобів доказування, що у свою чергу впливає на логіку пізнання та усвідомлення доказового матеріалу, формуючи в такий спосіб внутрішнє переконання судді, яке і впливає на його професійно-правову свідомість на етапі правозастосування, і як наслідок – ухвалення законного та обґрунтованого судового рішення. Отже, правова природа професійно-правової свідомості суддів, механізм її формування, природно-правова, культурологічна, психологічна її характеристика, вплив професійно-правової свідомості суддів на праворозуміння та правозастосовчу практику правосуддя, на початку XXI ст. починає привертати увагу науковців, а відтак дані питання поступово стають предметом наукових досліджень як у сфері теорії держави і права, так і філософії права та процесуальних галузей права.

Особливої уваги сьогодні заслуговують наукові дослідження В. В. Мухіна в його дисертаційній роботі «Професійна правосвідомість: поняття, особливості, функції» (дис. к.ю.н., 2007 р.), де обґрунтовується питання професійної правосвідомості як цілісної, системної, нормативно-деталізованої, пізнавально-правової дійсності, що забезпечує функціонування та розвиток правопорядку в державі та правосудді [11, с. 5–6].

Серед даного виду наукових робіт особливу увагу до себе привертає дисертаційна робота С. Ф. Хопти: «Теоретико-правові аспекти професійної правосвідомості суддів та її роль в ухваленні судових рішень» (дис. к.ю.н., 2018 р.), де науковець зазначає, що професійна правосвідомість суддів впливає на право з точки зору його правозастосування, а право відповідно впливає на правосвідомість. При цьому професійна правосвідомість суддів являє собою форму відображення правових явищ, включаючи в себе психічні, інтелектуальні, емоційні, вольові процеси і ета-

пи, зокрема: знання права, вміння і навички правового характеру, правове мислення, правові емоції, почуття, правові орієнтири та позиції і мотиви, правові переконання та установки, які синтезуються при ухваленні судових рішень [12, с. 1–12].

В той же час науковці все частіше звертають увагу і на численні деформаційні процеси, які раз-по-раз мають місце в сучасному правосудді, породжуючи корупційні скандали на різних рівнях судової системи нашої держави. Причини таких явищ аналізуються зокрема в науковій роботі В. Ключковича: «Подолання деформації професійної правосвідомості суддів як засіб забезпечення ефективності судового правозастосування» (2020 р.). Автор пов'язує деформацію професійної правосвідомості суддів з «відсутністю ґрунтовних правових знань та правових навичок, стереотипності правового мислення, нігілістичним ставленням суддів до права в цілому та недостатністю культурного рівня, професійного вигорання, що і формує протиправність та помилковість при ухваленні судових рішень [13, с. 313–314].

Безумовно проблемою сьогоденної професійної правосвідомості суддів є низький рівень поточного як матеріального, так і процесуального законодавства, яке часто характеризується своєю правовою невизначеністю, казуїстичністю, неточністю, неповнотою та великою його об'ємністю (на сьогодні в Україні діє більше одного мільйона діючих законодавчих актів [14, с. 13]. Все це створює підстави для вільного трактування та тлумачення норм права, що у свою чергу веде до зловживань у сфері правозастосування, а відтак і ухвалення незаконних та необґрунтованих рішень. Таким чином зміст професійної правосвідомості суддів охоплює собою не лише наявність професійних знань та правових орієнтирів у сфері правосуддя, емоції, мотиви та певні правові установки, але і високий рівень культурно-виховного характеру самої людини-судді, її належного ставлення до права та правосуддя. Безумовно, це і високий рівень суспільної поведінки, зокрема у сфері виконання суспільних обов'язків самим суддею. Все це у своїй сукупності і формує довіру суспільства до суду та правосуддя, легітимізуючи законність судових рішень.

Висновки. Професійна правосвідомість суддів, не як наукове поняття, а як природно-правова сутність суддів у їх підходах до судочинства з точки зору його справедливості, неупередженості та чесності виникло відразу з появою ще перших процедур урегулювання спорів між людьми. З розвитком суспільних відносин та появою державного суду вимоги до професійної правосвідомості суддів вже з боку держави посилювались, з наявністю навіть крайньої міри відповідальності – смертної кари. В той же час практика показала, що міждисциплінарний інститут професійно-правової свідомості суддів є складним, комплексним поняттям, зміст якого охоплює собою не лише професійні знання права, елементи психології з точки зору емоційної їх складової, філософії з точки зору розуміння істини у сфері доказового та правозастосовного процесу, культурологічної та виховної складової самої людини-судді, логіки суджень з точки зору причинно-наслідкового зв'язку тощо.

Отже, професійна правосвідомість суддів – це в першу чергу відповідальне ставлення їх до права та правосуддя з точки зору доказового та правозастосовного процесу, процесуальної та суспільної поведінки суддів, їх відповідальності за вчасний, справедливий та неупереджений підхід до ухвалення судових рішень.

Література:

1. Федоренко В. Сутність походження і формування конституційних основ референдумів та основних моделей референтної демократії. *Право України*. 2020. № 8. С. 18–52. DOI: 10.33498/loou-2020-08-018.
2. Гринько С. Д. Поняття та ознаки рецепції римського приватного права. *Часопис цивілістики*. 2012. Вип. 12. С. 74–78.
3. Russell B. Human society in ethics and politics. London: George Allen & Unwin, 1954. 239 p.
4. Гегель Г. В. Д. Твори. Вид-во «Юридична література». 1956. Т. 3. 476 с.
5. Звід законів цивільних російської імперії. Ч. 1 т. X. Кодифікація цивільного права. Вид-во «Інститут приватного права», 2003. 926 с.
6. Цивільний кодекс Східної Галіції 1797 р. / пер. з латин. А. Гужви; за ред. О. Кутателадзе, В. Зубаря. Одеса: Вид-во «Статус», 2013. 536 с.
7. Кучинська О. П. Здійснення правосуддя судом присяжних: за і проти. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Право*. 2010. Вип. 14. С. 351–353.
8. Гегель Г. В. Ф. *Філософія права*. Пер. з нім. Київ: Вид-во «Думка», 1990. 524 с.
9. Ясинок М. М. Доказування як процесуальна та психологічна діяльність суб'єктів доказового процесу. Теорія доказового права: монографія. Київ: Алерта, 2021. 426 с.
10. Ясинок Д. М. Судова правотворчість та її межі в цивільному судочинстві України: монографія. Київ: Алерта, 2024. 226 с.
11. Мухін В. В. Професійна правосвідомість: поняття, особливості, функції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук, спец.: 12.00.01. Харків, 2007. 18 с.
12. Хопта С.Ф. Теоретико-правові аспекти професійної правосвідомості суддів та її роль в ухваленні судових рішень: автореф. дис. ... к.ю.н. Київ, 2018. 18 с.
13. Ключкович В. Подолання деформації професійної правосвідомості суддів як засіб забезпечення ефективності судового правозастосування. *Юридичний вісник*. 2020. № 1. С. 312–319. DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i1.1639>.
14. Стефанчук Р. О. Про засади правового регулювання правотворчої діяльності в Україні. *Право України*. 2021. № 12. С. 9–16. DOI: 10.33498/loou-2021-12-011.

Bychkov I. The professional legal consciousness of judges: historical development and specific features

Summary. The article examines the issues of the historical and legal formation of such a concept as the professional legal consciousness of judges and its specific features in various state entities, including within the territory of Ukraine. The professional legal consciousness of judges is a rather complex and ambiguous theoretical and applied concept of a legal, philosophical, psychological, cultural, educational, and logical nature, the foundations of which are laid for all judges as early as their youth through social legal consciousness. This social legal consciousness is formed on the basis of customs of everyday behavioral orientation and oral evaluative judgments of subjects of social legal relations. Such evaluative judgments are always directed not at the content of specific legal norms, but at the principles of natural law – justice, honesty, impartiality, incorruptibility, integrity, responsibility, etc. – which today, against the background of an excessively low level of public trust in the judiciary, become extremely valuable categories that require their enhanced incorporation into justice across various fields.

Today, society repeatedly observes the deformation of the professional legal consciousness of judges who have become «entangled in corruption», violations of public

obligations related to income declaration, breaches of morality while driving vehicles, tax evasion, and the acquisition of unjustified assets. All these problems, once they become public, undermine public trust in judges and state justice, since society proceeds from the logic that dishonesty of judges in their social and professional lives gives rise to dishonesty in the administration of justice. Thus, the professional legal consciousness of judges is, first and foremost, a conscientious, honest, and professional attitude of judges toward every

decision they make, regardless of its complexity or its subjective or social value. At the same time, a judge's personal life should be imbued with morality both toward oneself and toward society and the state.

Key words: social legal consciousness, professional legal consciousness of judges, natural law, philosophy, psychology, cultural studies of judges' professional legal consciousness, trust in justice, professional legal consciousness, justice, law enforcement.

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу
(CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 23.12.2025
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 19.01.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 23.03.2026